

VII. KRONIKA

DOKTORAT *HONORIS CAUSA* PROFESORA MARKA WALDENBERGA

W dniu 14 października 2005 r., podczas uroczystej inauguracji roku akademickiego 2005/06, Senat Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie nadał tytuł doktora *honoris causa* profesorowi Markowi Waldenbergowi.

Profesor Marek Waldenberg, uczeń Konstantego Grzybowskiego i wychowawca licznej grupy badaczy nauk o polityce, należy do czołowych polskich uczonych – humanistów. Jego pionierskie dzieła poświęcone historii myśli socjalistycznej, współczesnemu nacjonalizmowi i skomplikowanym kwestiom mniejszości narodowej weszły do klasyki literatury politologicznej, a liczne wykłady na zagranicznych uniwersytetach zapewniły mu światową sławę.

Aulę Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej wypełniły rzesze młodzieży; przybyli przedstawiciele środowisk naukowych, przyjaciele, koledzy, współpracownicy, uczniowie. Laudację wygłosił uczeń Profesora, wieloletni Rektor Uczelni, profesor Michał Śliwa. Długimi oklaskami przyjęto przemówienie profesora Jacka M. Majchrowskiego, Prezydenta m. Krakowa, też ucznia Profesora. W pięknym wystąpieniu wzruszony profesor Marek Waldenberg dziękował za wyróżnienie: wspominał swych mistrzów, powracał do wspomnień z lat, w których ukształtowała się jego osobowość, charakteryzował swe humanistyczne pasje i mówił o naukowych planach na przyszłość.

Doktorat honorowy profesora Marka Waldenberga jest kolejnym wyrazem uznania dla polskich nauk o polityce, w tym dla nauk historycznoprawnych.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)

XXXV NIEMIECKI ZJAZD HISTORYKÓW PRAWA W BONN

W dniach 12-17 września 2004 r. odbył na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Bonn XXXV Niemiecki Zjazd Historyków Prawa (Deutscher Rechtshistorikertag). Wzięło w nim udział również wielu badaczy spoza obszaru niemieckojęzycznego, m.in. z Belgii, Chorwacji, Czech, Francji, Hiszpanii, Holandii, Japonii, Polski, Stanów Zjednoczonych Ameryki, Szwecji, Węgier, Wielkiej Brytanii oraz Włoch.

Pierwszym punktem spotkania była uroczystość wręczenia nagród szóstej edycji „Premio Romanistico Internazionale Gérard Boulvert” zorganizowanej pod honorowym patronatem prezydentów Republiki Włoskiej i Republiki Federalnej Niemiec. Jest ona przyznawana co trzy lata, przez włoskie czasopismo „Index” i międzynarodowe stowarzyszenie im. Gérard

Boulvert, autorowi pracy uznanej za najlepszy debiut w postaci monografii z zakresu prawa rzymskiego. Spośród blisko 50 zgłoszonych prac zwyciężył Franz-Stefan Meissel z Wiednia, który przedstawił monografię pt. *Societas. Struktur und Typenvielfalt des römischen Gesellschaftsvertrages*. Włączoną do „VI Premio Romanistico Internazionale Gérard Boulvert” nagrodę Federico del Rosso otrzymał José Luis Alonso z San Sebastián za pracę poświęconą *delegatio* w prawie rzymskim.

Wykład inauguracyjny wygłosił filozof, profesor bońskiego uniwersytetu, Wolfram Hoegrebe. Rozważania poświęcone relacji między prawem i przepowiadaniem rozpoczął on od znanego z mitologii greckiej niewidomego Tejrzejusza, który rozstrzygał wiele sporów, zdając się czasem na ślepy los. Z tej perspektywy prelegent podjął kwestię zależności pomiędzy swobodą przepowiadania przyszłości i ukształtowaniem demokracji w Grecji.

Tematy wykładów planarnych można usystematyzować w 4 grupach: dogmatyka oraz metody rozwijania i oddziaływania prawa rzymskiego (E. Jakab, *Vortragsformulare im Imperium Romanum*, H. Siems, *Von der Epitome zur Novelle, von der Glosse zum Traktat. Literarische und methodische Entwicklungen des Rechts im Frühmittelalter*); jubileusz 200-lecia oddziaływania francuskiego kodeksu cywilnego (F. Rannieri, *200 Jahre Code civil. Welche Rolle spielt das französische Recht in der Geschichte des europäischen Zivilrechts?*); znaczenie kanonistyki dla rozwoju prawa i dla współczesnych badań nad prawem (K. Pennington, *Criminal Procedure in the Ius commune*, P. Kardynał Erdő, *Die Forschung der Geschichte des kanonischen Rechts: ein Dialog zwischen Theologie und Rechtsgeschichte*) oraz lokalnie uwarunkowania odmienności w rozwoju prawa (W. Cornish, *Empire's Law*, M. Bellomo, *Unterschiedliche Rechtsentwicklungen in der Stadt und Land im Mittelalter*).

Trzy pierwsze spośród wyróżnionych grup tematycznych znalazły bogate rozwinięcie w ramach obrad sesyjnych. Statystycznie najobszerniejszą sekcję stanowiło 8 referatów poświęconych prawu rzymskiemu w okresie antycznym i od późnego antyku po wiek XIX.

W dyskusji o przedjustyniańskim prawie rzymskim przedstawione zostały zagadnienia: zwłoki wierzyciela (M. Pennitz), funkcji *peculium* w stosunkach pomiędzy zarządzającym tą masą majątkową niewolnikiem a jego właścicielem (R. Gamauf), relacji między aktywnością jurysprudencji a praktyką zawierania umów (F.-S. Meissel), początków zastawu w Rzymie oraz genezy *laesio enormis* (J.D. Hark). Z tego zakresu odnotować należy bardzo burzliwą dyskusję nad postawioną przez J.D. Harka tezę, że tzw. *laesio enormis* (C.4,44,2 i 8) nie jest, jak się powszechnie uznaje, wprowadzonym przez Dioklecjana ograniczeniem swobody w kształtowaniu ceny, ale rozwinięciem *ratio decidendi* znanej z prawa klasycznego. Referent wskazał jako źródło *laesio enormis* klasyczne rozumowanie, które przyjmując za punkt wyjścia wyraźną niskość ceny, mogło prowadzić do zakwalifikowania sprzedaży jako darowizny i w konsekwencji uznania nieważności kontraktu sprzedaży (argumenty z D.18,1,9 pr. i D.18,1,38). W dyskusji dominował pogląd, że wobec przyjętej przez referenta wąskiej podstawy źródłowej prezentowana przez niego teza budzi zasadniczą wątpliwość. Późnoantycznych i nowożytnych losów prawa rzymskiego dotyczyły referaty poświęcone: konstytucjom związanym z ogłoszeniem justyniańskich Digestów (W. Kaiser), rzymskim źródłem inspiracji systematyki i metody Donellusa (M. Avenarius) oraz korzystaniu z prawa rzymskiego w XIX-wiecznej praktyce niemieckiej na przykładzie prawa posagowego. W ramach tego fragmentu romanistycznych obrad najwyższą reakcję wywołało wystąpienie M. Avenariususa. Postawił on tezę, że u podstaw „systematycznego programu” Donellusa leżała inspiracja wskazaniem Cicerona, wśród których centralne miejsca ma odniesienie do *ars iuris* Serviusa Sulpicjusza Rufusa (Cic., *Brutus* 41, 152), pojmowanej jako naukowe budowanie użytecznych praktycznie reguł. W konsekwencji referent stwierdził, iż Donellus zwrócił uwagę na teoretyczno-prawne walory myślenia rzymskiej jurysprudencji, których nie dostrzegła XIX-wieczna nauka, a które są podnoszone w dzisiejszej romanistyce. Zasadniczym nurtem wywołanej tym referatem dyskusji była kwestia sposobu weryfikacji wpływu refleksji filozoficznej na metodę prawniczą.

Przypadająca w roku 2004 dwusetna rocznica francuskiego kodeksu cywilnego sprawiła, iż także w obradach sekcyjnych wyraźnie obecna była problematyka oddziaływania tej kodyfikacji. Fred Stevens przypominał nieudane próby wprowadzenia odrębnego belgijskiego kodeksu cywilnego, a następnie różnice w stosowaniu c.c.f. we Francji i Belgii przede wszystkim w zakresie prawa spadkowego i rodzinnego. Natomiast Franz Dorn skupił się na prawie spadkowym c.c.f. w prowincjach nadreńskich i jego wpływie na własność wiejską. Wprowadzenie równości w zakresie spadkobrania doprowadziło do rozdrobnienia własności. Pojawiły się wówczas postulaty dziedziczenia przez pierwotnego i pełnej swobody testowania, choć konsekwencją powstawania małych gospodarstw było to, że mniejsze parcele były intensywniej uprawiane i miały mniej obciążeń. Hans Peter Haferkamp analizie poddał nauczanie prawa francuskiego na niemieckich wydziałach prawa w XIX w. Podstawę źródłową stanowiły spisy wykładów, regulaminy zadawania egzaminów, ogłoszenia prasowe o wykładach, a także inne źródła i opracowania, w tym biograficzne. Prawo francuskie było przedmiotem wykładów w Berlinie, Bonn, Gießen, Würzburgu, Heidelbergu, Erlangen, Fryburgu, Monachium. Powstanie Rzeszy nie stanowiło ważnej cezur w nauczaniu prawa francuskiego. Przełom stanowiło dopiero wejście w życie BGB. Problemy teologiczno-politycznej interpretacji c.c.f. – ze wskazaniem na prywatyzację religii – przedstawił Paolo Cappellini.

W nurcie jubileuszowej problematyki pozostawało specjalne posiedzenie zorganizowane w Sądzie Krajowym w Bonn. Wiceprezes Wyższego Sądu Krajowego z Koblencki Gert Hölzer przedstawił znaczenie francuskiego kodeksu cywilnego w praktyce sądów jego okręgu, gdzie obowiązywał do wprowadzenia BGB, a w zakresie stosunków sąsiedzkich aż do 1971 r. W dalszej części obrad Jean Louis Halpérin (Paryż) mówił o naukach płynących z historii c.c.f. Jako najistotniejsze znaczenie tej kodyfikacji wskazał jej oddziaływanie na rozwój narodowej tożsamości Francuzów. Zwrócił uwagę na zainteresowanie kodeksem także w sztuce i literaturze (Girodet, David, Balzac, Georges Sand, karykatury przedstawiające np. kobiety palące na stosie c.c.f.).

Zgodnie z tradycją zaplanowano też specjalny blok referatów związanych z miejscem obrad. Tym razem skupiono się na wybranych problemach Republiki Bońskiej, a mianowicie stosowaniu zastanego prawa pod rządami nowej konstytucji. Kształtowaniem się nowego systemu wartości w prawie cywilnym na przykładzie prawa rodzinnego i prawa pracy zajął się Thomas Henne. Opierając się na analizie orzecznictwa, wykazał on, że w orzecznictwie Federalnego Sądu Najwyższego i Federalnego Trybunału Konstytucyjnego nastąpił powrót do prawa natury. Christoph Schönberger zajął się natomiast prawem administracyjnym jako rozwinięciem prawa konstytucyjnego. Akcentował rolę konstytucji i orzecznictwa sądów administracyjnych w niwelowaniu różnic pomiędzy prawem federalnym i poszczególnych krajów związkowych. Z podobnego założenia wyszedł też Lothar Kuhlen, który przedstawił oddziaływanie konstytucji na prawo karne i procedurę karną, wskazując na przykłady odwoływania się w wyrokach do konstytucji. Ulrich Herbert ukazał integrację Republiki Bońskiej przez prawo konstytucyjne. Z badań Herberta wynika, że właśnie wyroki Trybunału Konstytucyjnego stanowiły na początku lat pięćdziesiątych podstawę do kształtowania społecznego porozumienia.

W sekcji poświęconej myśli politycznej rozważano problemy rozdziału prywatnoprawnych i publicznoprawnych uprawnień władcy ok. 1800 r. Relacje między teoriami politycznymi i prawem publicznym na przełomie XVII i XVIII w. przedstawił Thomas Simon. Prawodawca nie okazywał zaufania tradycyjnym organom wymiaru sprawiedliwości i stąd spory zarówno w nauce, jak i praktyce sądowej.

Możliwości zmian ustroju Rzeszy w końcu XVIII w. rozważał Wolfgang Burgdorf. Odwoływano się wówczas do myśli Monteskiusza, Rousseau, fizjokratów. W. Burgdorf wskazał na wiele przyczyn, które uniemożliwiły zmianę konstytucji, m.in. polityczno-geograficzne rozdrobnienie i brak stolicy. Andreas Thier przedstawił zmiany poglądów na patrymonialny charakter państwa u końca starej Rzeszy i przechodzenia do konstytucyjnych monarchii na początku XIX w.

Kolejna sekcja poświęcona była historii międzynarodowego prawa publicznego. W jej ramach przedstawiono: rozwój umów dotyczących pomocy prawnej w starożytnym Rzymie i Grecji (L. Winkel), zaczątki prawa międzynarodowego w czasie wojny francusko-hispańskiej w 1635 r. (R. Lesaffer). Problem cywilizacyjnej misji prawa międzynarodowego w kolonialnej praktyce XIX w. (M. Koskenniemi) a także wynikające z industrializacji i rozwoju handlu problemy ujednoczenia miar i wag w prawie międzynarodowym w XIX w. (M. Vec).

W sekcji poświęconej Zwierciadłu saskiemu i nauce prawa Heiner Lück (Halle) odtworzył karierę Johanna von Bucha na podstawie nielicznych wzmianek. Jedna z nich dotyczy morderstwa arcybiskupa Magdeburga w 1325 r. i prawnych konsekwencji z tym związanych, co pozwala na stwierdzenie, jakie prawo obowiązywało w chwili przygotowywania przez Johanna glosy do Zwierciadła. Prawnikowi temu poświęcił też uwagę Bernd Kannowski, który przedstawił jego myśl prawniczą, przede wszystkim w zakresie możliwości wzruszenia wyroku. Rękopisami glos do prawa lennego Zwierciadła saskiego zajęli się Frank Michael Kaufmann. Wiadomo, że istniało co najmniej 38 glos i 2 fragmenty, zachowało się 29 glos i jeden fragment. Kaufmann poddał je analizie, wskazując na kolejność powstawania i występujące między nimi związki. Duże zainteresowanie, przede wszystkim ze względu na metodę badań, wzbudził referat P. Landau. Referent dowodził, że Eike von Repkow nie pisał Zwierciadła saskiego w Quedlinburgu czy Halberstadt, lecz w klasztorze cystersów w Altzella. Odwołując się do konkretnych źródeł prawa kanonicznego, z których musiał korzystać Eike, wskazywał, że kolejne cytowane źródła znajdowały się w zbiorze owego klasztoru. Co najmniej pierwotna wersja lub fragmenty Zwierciadła musiały, zdaniem referenta, powstać w Altzella.

Nowością było utworzenie specjalnej sekcji prawa kanonicznego. W czasie jej obrad przedstawiono referaty prezentujące stan badań nad prawem kanonicznym we Włoszech (O. Condorelli) oraz Holandii i Belgii (J. Hallebeek). Natomiast Franck Roumy omówił początki kanonicznej zasady *Necessitas non habet legem*, a Christoph Strohm problemy prawa Kościołów ewangelicko-reformowanych w latach 1550-1650.

Zjazd był też okazją do zaprezentowania wybranych prac badawczych. Peter Landau mówił o edycjach źródeł średniowiecznego prawa kanonicznego, Anette Baumann o projekcie badawczym dotyczącym sądownictwa najwyższego Rzeszy, Wolfgang Sellert wraz z Wernerem Ogrisem przedstawili projekt dotyczący Rady Nadwornej Rzeszy (Reichshofrat), natomiast Bernd Schildt mówił o elektronicznym opracowywaniu źródeł dotyczących Sądu Kameralnego Rzeszy. Przedstawiono też działające w Kolonii stowarzyszenie historii prawa (Dieter Strauch), wystawę poświęconą historii prawa przy Federalnym Sądzie Najwyższym w Karlsruhe (F. Sturm), internetowe czasopismo „Forum Historiae Iuris“ (M. Meccarelli), badania poświęcone prawu i symbolice prawnej w rejonie Harzu, na bardzo szerokiej podbudowie porównawczej (D. Pötschke), w końcu – sytuację w zakresie badań i dydaktyki historii prawa na niemieckich uniwersytetach (M. Stolleis). W referacie oraz dyskusji zwrócono uwagę, że o ile kanonistyka odeszła właściwie na trwałe z wydziałów prawa, to historia ustroju połączona została z prawem konstytucyjnym czy administracyjnym, własnego miejsca szuka historia prawa karnego. Podkreślono też, że ograniczone możliwości finansowe uniwersytetów powodują, iż zbyt małą wagę przykładają się do wykształcenia ogólnego i humanistycznego. Wskazano ponadto na konieczność pogłębiania współpracy wśród historyków prawa w całej Europie.

Konferencji towarzyszyło wiele imprez. Należały do nich: wystawa poświęcona miejscom związanym z prawem w Bonn od czasów rzymskich, przez pręgierz, ratusz, po Collegium Iuridicum i dzielnicę rządową; spotkanie młodych historyków prawa; przyjęcie w ratuszu przez burmistrza; koncerty organowy i kameralny; wspólne zwiedzanie dwupoziomowego kościoła w Schwarzhof, w którym znajdują się niezwykle wartościowe przekazy ikonograficzne o treści prawnej. Następnym kongres odbędzie się w 2006 r. w Halle.

**PRAWO NATURY W DOKTRYNACH POLITYCZNO-PRAWNYCH EUROPY.
Konferencja naukowa historyków idei w Gnieźnie**

W dniach 8–11 września 2005 r. odbyła się w *Collegium Europaeum Gnesnense* w Gnieźnie konferencja naukowa zatytułowana „Prawo natury w doktrynach polityczno-prawnych Europy”. Konferencja została zorganizowana przez Katedrę Historii Doktryn Polityczno-Prawnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W uroczystym otwarciu Konferencji, którego dokonała dr hab. profesor UAM Maria Zmierczak, uczestniczyli Rektor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza prof. dr hab. Stanisław Lorenc oraz Dziekan Wydziału Prawa i Administracji UAM. Wygłosili oni okolicznościowe przemówienia

Wykład inauguracyjny pt. *Prawo natury i prawa naturalne* przedstawił prof. Jan Baszkie-wicz. Zwrócił on uwagę na rozliczne problemy, jakie stają przed badaczami zajmującymi się tradycją prawno-naturalną, takie jak chociażby kontrowersje związane z samym istnieniem praw naturalnych, czy problem ich zdefiniowania. Z jednej bowiem strony można przedstawić entuzjastów praw natury, którzy określają je jako pewny, trwałe, uniwersalny fundament ładu nie tylko społecznego, ale wręcz kosmicznego. Z drugiej strony w historii idei odnajdujemy myślicieli, którzy odrzucają prawo natury jako aprioryczne, apodyktyczne i arbitralne. Mimo to zajmowanie się tą tematyką jest zarówno instruktywne, jak i niezmiernie ciekawe.

Drugi dzień konferencji rozpoczął się blokiem referatów o wspólnym tytule *Prawo natury w historii wielkich idei (do połowy XX w.)*, na które składały się 4 wystąpienia badaczy Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, reprezentujących Zakład Historii Myśli Politycznej na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych oraz Katedrę Historii Doktryn Politycznych i Prawnych na Wydziale Prawa i Administracji.

Pierwszy referat, *Zmienność i niezmienność prawa naturalnego*, wygłosił dr hab. Włodzimierz Bernacki. Za cel swego wystąpienia postawił on przedstawienie tez, które miałyby stać się zarzewiem do dyskusji. Problem zmienności i niezmienności referent uznał za problem fundamentalny, ze względu na konsekwencje opowiedzenia się za jedną z możliwości. Problem ten określony został jako wielopłaszczyznowy i nader złożony.

Drugi referat, *Prawo natury a sprawiedliwość społeczna*, został wygłoszony przez prof. dr hab. Barbarę Stoczewską. Temat referatu należy uznać za niezmiernie ciekawy, choć – jak zauważyła sama referentka – zestawienie dwóch tak niedookreślonych pojęć było zamierzeniem trudnym, a konkluzje, które mogłyby być stąd wyprowadzone, nie mogą być ostateczne. Zamierzeniem referentki było przedstawienie dylematu między porządkiem praw niezmiennych a praw tworzonych przez człowieka.

Trzecim referentem była prof. Krystyna Chojnicka, która przedstawiła referat *Zagadnienia relacji pomiędzy prawem naturalnym a prawem stanowionym. Analiza trzech możliwości ujęć tego zagadnienia w klasycznych systemach doktrynalnych*. Jak sama referentka uznała, jej wystąpienie – w odróżnieniu od poprzednich referatów, które starały się syntetyzować pewne wątki przejawiające się w epokach historycznych – miało charakter analityczny. Problematyka została przedstawiona na przykładzie wybranych 3 myślicieli: św. Tomasza z Akwinu, Thomasa Hobbesa i Monteskiusza.

Ostatni referat, przedstawiony przez prof. Michała Jaskólskiego, omawiał *Organicyzm i mechanicyzm a zmienność pojęcia natury i jej praw*. Referent dowodził, iż problematyka organicyzmu i mechanicyzmu nie pozwoliła mu odwołać się do tradycyjnych formuł praw naturalnych, z tego względu iż przedmiotem poglądów mechanicystycznych, jak i organicystycznych, nie jest prawo natury bądź prawa naturalne w rozumieniu doktrynalnym, prawniczym, lecz natura jako taka i prawa nią rządzące.

W dalszej części konferencji swój referat wygłosił kierownik Zakładu Doktryn Polityczno-Prawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego prof. Zbigniew Rau. Jego referat, *Prawo natury a prawa naturalne. W poszukiwaniu przelomu w siedemnastowiecz-*

nym dyskursie politycznym, podkreślił m.in., iż to właśnie wiek XVII stanowił zasadniczy przełom w debacie dotyczącej prawa natury, kiedy doszło do radykalnego zakwestionowania wywodzącej się od św. Tomasza tradycji scholastycznej, przede wszystkim przez myśl protestancką, której esencję stanowiła doktryna Grocjusza. Za cel referatu referent postawił sobie udowodnienie zasadności tego założenia w oparciu o analizę czołowych XVII-wiecznych teoretyków prawa natury.

Podkreślić należy, iż o walorach przedstawionych referatów świadczyła gorąca i długa, stojąca na wysokim poziomie merytorycznym dyskusja, jaka miała miejsce na zakończenie drugiego dnia konferencji.

W trzecim dniu konferencji zostały wygłoszone 2 referaty, które dotyczyły tematyki historii myśli współczesnej, koncentrując się na poglądach powstałych w II połowie XX w. Pierwszy z nich, referat prof. Marii Zmierczak *Renesans koncepcji prawa natury po II wojnie światowej*, dotyczył kilku problemów. W pierwszej części przedstawiona została problematyka zdefiniowania prawa natury. W dalszej części pokazany został problem pragmatyzmu w rozwiązywaniu konfliktu między prawnonaturalnym a pozytywistycznym pojmowaniem prawa. Referat został zakończony konkluzją, iż refleksja nad prawem natury powinna towarzyszyć prawnikom zawsze, a nie być tylko efektem tak dramatycznych okoliczności, takich jak II wojna światowa.

Ostatni referat, *Prawa natury a postępy globalizacji*, został przygotowany przez prof. Romana Tokarczyka. Referent przedstawił problematykę prawa natury nie tylko przez pryzmat tradycji europejskiej i amerykańskiej, lecz wychodząc poza wspomniane kręgi kulturowe, dał krótką charakterystykę koncepcji prawa natury w tradycjach kulturowych afrykanizmu, judaizmu, islamu, hinduizmu, Chin i buddyzmu. Dalsza część referatu dotyczyła uniwersalizacji ładu społecznego oraz związanej z tym uniwersalizacji badań. Na koniec zostały przedstawione wpływy procesów globalizacyjnych na pojmowanie praw natury, także w kontekście cyberprzestrzeni.

I te referaty wywołały żywą dyskusję na wysokim poziomie. Teksty wszystkich referatów zostały dostarczone uczestnikom przed Konferencją.

Następny Zjazd historyków doktryn politycznych i prawnych zorganizuje ośrodek katowicki w 2007 r.

MICHAŁ URBAŃCZYK (Poznań)

BARTŁOMIJ GROICKI – PRAWNIK POLSKIEGO ODRODZENIA. WYSTAWA W 400-SETNĄ ROCZNICĘ ŚMIERCI

W dniach 5–29 kwietnia 2005 r. w sali wystawowej Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie prezentowano ekspozycję pt. „Bartłomiej Groicki. Prawnik polskiego Odrodzenia. Wystawa w 400-setną rocznicę śmierci”. zorganizowaną przez Uniwersytet Jagielloński – Bibliotekę Jagiellońską, Archiwum Państwowe w Krakowie, Urząd Miasta Krakowa i Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ. Pomysłodawcą i komisarzem wystawy był dr Grzegorz Maria Kowalski. Realizacją jej była dziełem Danuty Bronowicz, Lecha Dziewulskiego i Alicji Kowalskiej.

Impulsem do przedstawienia dorobku Bartłomieja Groickiego jednego z najznakomitszych prawników renesansowych w Polsce, jednego z najbardziej poważanych w sądach miejskich do końca istnienia I Rzeczypospolitej autora opracowań prawa niemieckiego, jest rocznica jego śmierci przypadająca w tym roku.

Data urodzenia Bartłomieja Groickiego nie jest znana. Wskazywane są najczęściej dwie daty: 1519 lub 1534 r. Studiował w Akademii Krakowskiej, w 1559 r. powołany został na sta-

nowisko pisarza sądu wyższego prawa niemieckiego na zamku królewskim. Obywatel Krakowa został w 1598 r. i piastował urząd podwójciego krakowskiego. W 1605 r. oblatowano jego testament i dlatego też ta data jest przyjmowana za rok jego śmierci. Najszynniejszym dziełem Groickiego jest wydany po raz pierwszy w Krakowie w 1559 r. *Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburkiego*. Z tego samego roku pochodzi jego kolejne dzieło, *Ten postępek wybran jest z praw cesarskich...* (*Postępek w sądziech około karania na gardle*), która stanowi ową słynną przeróbkę *Constitutio Criminalis Carolina* z 1532 r. Właśnie dzięki temu opracowaniu Groickiego nastąpiła w sądach miast polskich recepcja tego kodeksu karne-go. Groicki jest także autorem *Artykułów prawa majdeburkiego*, które jako pierwsza prawnicza książka w języku polskim (1558) przyczyniły się znacznie do rozwoju staropolskiego języka prawniczego. Poza wspomnianymi wyżej dziełami Groicki napisał także takie opracowania, jak: *Ustawa placej u sądów w prawie majdeburkim* (1558), *Rejestr do Porządku i do Artykułów prawa majdeburkiego i cesarskiego* (1567), *Tytuły prawa majdeburkiego do Porządku i do Artykułów* (1567) oraz pośmiertnie wydane: *Obrona sierot i wdów* (1605). Te liczne dzieła Groickiego, które doczekały się kolejnych wydań aż do końca XVIII w., w pełni zasługują na miano swoistych kodeksów prawa miejskiego w Polsce.

Właśnie pierwsze XVI-wieczne wydania pozycji autorstwa Bartłomieja Groickiego stanowiły przedmiot wystawy w Bibliotece Jagiellońskiej. Ekspozyty pochodziły ze zbiorów Biblioteki. Przeważnie były to starodruki o wielkiej wartości, ozdobnie wydane w pięknych oprawach. Poza dziełami Groickiego wyłożono pochodzące z epoki Odrodzenia opracowania prawa miejskiego Mikołaja Jaskiera i Pawła Szczerbica.

Z zasobów Archiwum Państwowego w Krakowie wystawiono archiwalia dotyczące działalności sądowej sądu wyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim oraz sądu sześciu miast, np. dokumenty królewskie, pieczęcie i tłoki pieczętne używane przez te sądy, wyrok sądu sześciu miast z 1531 r., kompendium prawa magdeburkiego wraz z odpowiednimi wyrokami sądu wyższego prawa niemieckiego z XV i XVI w.

Część wystawy o charakterze biograficznym przedstawiała dokumenty rękopiśmienne, np. księgę przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie, w której z datą 1598 r. wpisany został właśnie Bartłomiej Groicki, oraz księgę ławniczą z testamentem Groickiego.

Nie zabrakło także literatury naukowej dotyczącej samego Bartłomieja Groickiego, jak i historyczno-prawnych opracowań jego poszczególnych dzieł, a także ogólnie dotyczących prawa miejskiego.

Ekspozyty pochodziły także ze zbiorów Katedry Konstytucjonalizmu i Ustrojów Państwowych UJ oraz prywatnych Alicji i Grzegorza Kowalskich.

Niebagatelne znaczenie miała plastyczna oprawa całej wystawy, na którą złożyły się wywieszane w sali wystawowej plansze z wypisanymi fragmentami dzieł Groickiego i ilustrującymi je rycinami z dawnych pozycji prawniczych. Zwiedzający wystawę otrzymali bezpłatny katalog wystawy, w którym umieszczono teksty autorstwa: Stanisława Grodziskiego (*Archiwalia polskiej kultury prawnej*), Magdaleny Marosz (*Archiwalia związane z Bartłomiejem Groickim w zasobach Archiwum Państwowego w Krakowie*), Zdzisława Pietrzyka (*Bartłomiej Groicki i jego dzieła w Bibliotece Jagiellońskiej*) oraz Grzegorza Kowalskiego (*Bartłomiej Groicki – prawnik polskiego Odrodzenia*).

Wernisaż wystawy w dniu 5 kwietnia 2005 r. odbył się w szczególnej atmosferze, jaka zapanowała po śmierci papieża Jana Pawła II. Symboliczne znaczenie miało zatem umieszczenie w jednej z gablot cytatów z wypowiedzi Ojca Świętego dotyczących państwa prawa, sprawiedliwości i cywilizacji prawnej. Otwarcie tej ekspozycji miało zatem odmienny charakter niż inauguracja poprzedniej wystawy dotyczącej wychodźstwa w Galicji, będącej także owocem współpracy Uniwersytetu Jagiellońskiego – Biblioteki Jagiellońskiej, Archiwum Państwowego w Krakowie, Urzędu Miasta Krakowa oraz dra Grzegorza M. Kowalskiego.

Z DZIAŁALNOŚCI ZAKŁADU HISTORII PAŃSTWA I PRAWA WYDZIAŁU PRAWA UNIwersYTETU W BIAŁYMSTOKU

Zakład Historii Państwa i Prawa białostockiego Wydziału Prawa istnieje od 1987 r. Wydział był wówczas częścią Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, stąd obsada kadrowa Zakładu pochodziła głównie z Wydziału Prawa i Administracji UW. Zajęcia ze studentami prowadzili m.in. prof. Katarzyna Sójka-Zielińska, prof. Grażyna Bałtruszajtys, prof. Stanisław Russocki, prof. Witold Wołodkiewicz. Pierwszym kierownikiem Zakładu był doc. Zbigniew Jerzy Hirs. Następnie przez wiele lat (1990–2002) Zakładem kierowała prof. Maria Szyszowska. Wśród wielu pracowników naszego Zakładu należy wspomnieć zmarłych kolegów: dra Krzysztofa Brzeskiewicza i dra Antoniego Bobrusa. Pozostają oni w naszej pamięci jako dobrzy pracownicy i życzliwi koledzy.

Obecnie Zakład znajduje się w strukturze organizacyjnej Katedry Nauk Historyczno-Prawnych, utworzonej uchwałą Senatu Uniwersytetu w Białymstoku w roku 2002. Kierownikiem zarówno Katedry jak i Zakładu jest prof. Adam Lityński. W ramach Katedry funkcjonuje także Zakład Prawa Rzymskiego i Kanonicznego, kierowany przez ks. prof. Floriana Lempe. W Zakładzie zatrudnieni są następujący pracownicy: prof. Adam Lityński, dr Piotr Fiedorczyk, dr Ireneusz Grat, dr Marcin Łysko, dr Mariusz Mohyluk i mgr Karol Kuźmicz.

W ostatnich latach pracownicy Zakładu uzyskali stopnie doktorskie na podstawie następujących rozpraw:

– Piotr Fiedorczyk (1999): *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – Delegatura w Białymstoku*. Promotor: prof. Adam Lityński.

– Piotr Niczyporuk (2000): *Pozycja prawna wdowy w archaicznym, przedklasycznym i klasycznym prawie rzymskim*. Promotor: prof. Maria Zabłocka.

– Mariusz Mohyluk (2002): *Prace Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej nad prawem o ustroju sądów powszechnych*. Promotor: prof. Marian Mikołajczyk.

– Marcin Łysko (2003): *Prokuratorski nadzór ogólny w Polsce w latach 1950-1967*. Promotor: prof. Marian Mikołajczyk.

– Ireneusz Stanisław Grat (2004): *Stanowisko prawnonaturalne Czesława Strzeszewskiego na tle poglądów filozoficznoprawnych polskich tomistów po II wojnie światowej*. Promotor: prof. Maria Szyszowska.

Prace doktorskie były następnie podstawą opublikowanych książek P. Fiedorczyka, P. Niczyporuka i M. Mohyluka. W przygotowaniu znajduje się publikacja M. Łyski.

Ważnym wydarzeniem w życiu Zakładu było zorganizowanie największego dotąd Zjazdu Katedr Historyczno-Prawnych we wrześniu 2002 r. w Augustowie. Jego tematem była *Wielokulturowość polskiego pogranicza: ludzie – idee – prawo*¹. Uczestniczyło w nim 160 historyków prawa ze wszystkich krajowych ośrodków naukowych. Zjazd udzielił nadto gościny II edycji Międzynarodowej Szkoły Prawa Rzymskiego dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej, której twórcą i organizatorem był prof. W. Wołodkiewicz. W czasie Zjazdu wygłoszono 55 referatów i komunikatów. Zostały one opublikowane w liczącej ok. 900 stron księdze pokonferencyjnej².

Badania naukowe pracowników Zakładu są realizowane w ramach badań statutowych: *Od liberalizmu do totalitaryzmu. Z dziejów myśli prawniczej i prawa XVIII-XX wieku*. Koordynatorem badań jest prof. A. Lityński. Zainteresowania badawcze pracowników Zakładu koncentrują się obecnie na następujących tematach:

¹ Obszerną relację ze Zjazdu zamieszcza CPH 2003, t. LV, z. 1, s. 511-515.

² *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idee – prawo. Materiały ze Zjazdu Katedr Historycznoprawnych Augustów 15-18 września 2002 roku*, red. A. Lityński i P. Fiedorczyk, Białystok 2003.

- prof. A. Lityński – prawo Polski Ludowej i ZSRR;
- dr P. Fiedorczyk – dzieje prawa rodzinnego w Polsce Ludowej;
- dr I. Grat – neotomizm w polskiej filozofii prawa XX wieku;
- dr M. Łysko – prokuratura Polski Ludowej, prawo karno-administracyjne Polski Ludowej;
- dr M. Mohyluk – prawo radzieckie w literaturze prawniczej II Rzeczypospolitej;
- mgr K. Kuźmicz – neokantyzm w polskiej filozofii prawa XX wieku.

Wyniki badań publikowane są w ogólnopolskich czasopismach prawniczych, a także w wydawanym od 2003 r. w ramach Zakładu własnym periodyku. Dotychczas opublikowano 3 tomy³, w przygotowaniu jest kolejny. Stopniowo rozszerzamy treść zeszytów, od trzeciego tomu publikujemy, obok rozpraw, jako stałą pozycję, *Kronikę* Zakładu oraz dział zawierający materiały dla celów dydaktyki. Zamierzamy także wprowadzić dział zawierający recenzje. Nasz periodyk został zauważony i życzliwie przyjęty w środowisku naukowym. Tom I był awizowany w CPH⁴. Przykładamy wielką wagę do poziomu publikowanych tekstów, m.in. przez staranny dobór recenzentów oraz zapraszanie autorów zagranicznych.

W 2005 r. dr Piotr Fiedorczyk otrzymał grant habilitacyjny z KBN na badania dotyczące przebiegu prac nad unifikacją i kodyfikacją prawa rodzinnego w Polsce Ludowej (1944-1964).

Pracownicy Zakładu realizują obowiązki dydaktyczne z zakresu historii państwa i prawa polskiego (A. Lityński, P. Fiedorczyk, M. Łysko, K. Kuźmicz), powszechnej historii państwa i prawa (A. Lityński, M. Mohyluk, I. Grat) oraz historii doktryn politycznych i prawnych (I. Grat). Prowadzone są także seminaria: historycznoprawne oraz z historii administracji. Stopniowo poszerzany jest także katalog przedmiotów specjalizacyjnych proponowanych studentom wyższych lat studiów.

PIOTR FIEDORCZYK (Białystok)

³ *Miscellanea historico-iuridica*, red. A. Lityński i P. Fiedorczyk, t. I, II, III, Białystok 2003, 2004, 2005.

⁴ H. Olszewski, „*Miscellanea historico-iuridica*”, CPH 2004, t. LVI, z. 1, s. 409.

OBRONY PRAC DOKTORSKICH

W dniu 27 września 2004 roku na posiedzeniu Rady Naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego odbyła się publiczna obrona pracy doktorskiej magistra Pawła Dąbka. Podstawą przewodu była rozprawa pt. „Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1939 na przykładzie Oddziału w Krakowie”. Promotorem pracy był prof. dr hab. Jerzy Malec (UJ), recenzentami zaś prof. dr hab. Wojciech Witkowski (UMCS) oraz dr hab. Andrzej Dziadzio (UJ).

Po pomyślnie przeprowadzonej obronie dysertacji Rada Naukowa Wydziału Prawa i Administracji UJ jednomyślnie nadała mgr. Pawłowi Dąbkowi stopień naukowy doktora nauk prawnych ze specjalnością historia administracji. Ponadto Rada Naukowa jednogłośnie podjęła decyzję o wystąpieniu do Rady Wydziału o wyróżnienie pracy doktorskiej mgr. Pawła Dąbka.

* * *

W dniu 21 marca 2005 r. odbyła się przed Komisją powołaną przez Radę Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego publiczna obrona pracy doktorskiej mgr Joanny Misztal-Koneckiej. Podstawą przewodu była rozprawa pt. *In-*

cestum w prawie rzymskim. Promotorem w przewodzie był ks. prof. dr hab. Antoni Dębiński, zaś recenzentami prof. dr hab. Władysław Rozwadowski (UAM, UG) i prof. dr hab. Jerzy Flaga (KUL).

Rada Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego jednomyślnie nadała mgr Joannie Misztal-Koneckiej stopień naukowy doktora nauk prawnych.

* * *

W dniu 28 czerwca 2005 r. odbyła się na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie publiczna obrona pracy doktorskiej mgr Iwony Szpringer pod tytułem *Pierwszeństwo zastawów w prawie rzymskim*. Promotorem pracy był prof. zw. dr hab. Marek Kuryłowicz, a recenzentami: dr hab. Anna Pikulska prof. nadzw. Uniwersytetu Łódzkiego i dr hab. Andrzej Sokala prof. nadzw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Po wysłuchaniu autoreferatu, zapoznaniu się z opiniami recenzentów i dyskusji, Komisja w głosowaniu tajnym jednomyślnie podjęła uchwałę w sprawie wystąpienia do Rady Wydziału z wnioskiem o nadanie mgr Iwonie Szpringer stopnia naukowego doktora nauk prawnych. W dniu 29 czerwca 2005 r. Rada Wydziału Prawa i Administracji UMCS postanowiła nadać mgr Iwonie Szpringer stopień naukowy doktora nauk prawnych.

MATERIAŁY ZEBRALI:

Anna F e r m u s (Lublin)
Monika W ó j c i k (Lublin)
Marek Ż u r e k (Kraków)